



3186094111

М.ХВИЛЬОВИЙ



НАРОДНЯ БІБЛІОТЕКА „НАСТУП“

ЧИСЛО 2.

М. Хвильовий

Солонський Яр

Оповідання про українських партизанів



ПРАГА

1 9 4 0

НАКЛАДОМ

В - В А

„ПРОБОЄМ“

Тираж 5000 примірників

● Обгортка й ілюстрації М. Михалевича ●

Друкарня І Андреска вд., Прага XII. Белградська 97.



I.

До слобожанських Млинків підійшли могутні ліси Полтавщини і за три верстви зупинилися.

Стоять стіною, хмуряться.

В гущавину доріжка по папороті, повз сизих кущів, до Солонського Яру.

Солонський Яр: яр і село.

В селі пахтить дубовим молодняком, стоїть над яром - селом, а нижче в провалля поплентались стрункі й темні явори, і тільки за десять верстов виринають, щоб мовчазно відійти на захід, на південь.

Удень над селом сковзається клопоть перламутрових хмар, а вночі хмари зникають за проваллям, тоді Солонський Яр горить вогняницями — і ліс, і село, і небо.

Тоді горить, чарує папороть.

Солонський Яр — природня фортеця.

Солонські острожники казали :

— Є Холодний Яр, а це — Солонський Яр . . .
Атож . . .

А в Млинківській волості скаржилися :

— І сукини ж сини ! Прахвости ! Чортового батька видереш їх відтіля.

Чухали потилиці. Збирались на сходку. Міркували. Іще чухали потилиці.

— Яку тут прахтіку зробити ? Га ? Запетлювали, як той казав . . .

. . . Коли приходить ніч, Млинки напружено дивляться на темну стіну полтавського лісу й чекають. Але не відомо, в яку кошару забредуть солонські вовки. Тільки вранці шумить село.

Вранці дізнаються, кого обібрано „до цурки“.

. . . Стоїть могутній дуб на півдорозі до лісу, а до нього сіріє ранковий шлях, од вітряків перехиляється на ділянку молодняку.

. . . У немите вікно волосної ради дороги майже не видно.

Савко Гордієнко, безусий голова з гострим обличчям, подивився у вікно й підійшов до натовпу.

— Ну що ? І сьогодні обібрано кого ?

— А як же : Матвія Юхименка.

Підійшов ще один селянин і безпорадно розвів руками :

— Не інакше, як дивізію треба сюди.

Притакують.

У кімнаті смердить архівним папером, а писарчуки перами риплять.

Савко вдарив себе по чолі :

— От напасть . . . Прийдеться воювати.

Згодились.

— Дивіться, вам видніше . . . А що напасть — то правда.

Але Савчин сусіда попередив :

— Ти гляди, Савко, п'ять предсідателів ухекали, то . . . може й тебе отправлять на той світ. Це, брате, тобі не австріяка.

. . . А в село із Солонського Яру вилазили постаті й зникали за тинами. Іще чути було там про Савка :

— Така йому фортуна: плохий буде — хай головує, а зачепить — лихо буде . . .

. . . Над Солонським Яром розтанув останній промінь, у лісі почало темніти. Із півночі попливла хмара, теж ішла на захід.

. . . Пахло дубовим молодняком.



II.

„. . . Наказую негайно виловити банду, що в Солонському Яру. Отряда прислати не можу, бо майже всі люди в роз'їздах“.

Такий папірець від повітового військового комісара.

Савко подумав: „Дійсно пора“.

Зібрав міліціонерів:

— Гайда!

Міліціонери — старі партизани, дух партизанщини глибоко сидить.

Рудий міліціонер, старшина, каже:

— А що, того . . . можна буде в Солонівці самогону . . . Чуєш, Савко?

Голова не чує, задумався. Думає він, що йому робити: острожників, звичайно, на селі не застанеш, а солончани своїх не видадуть.

. . . Скоро в'їхали в ліс.

Коні наставили вуха й прислухаються до луни, що гулко йде в гущавину від ударів копит.

Глухі столітні ліси Полтавщини і чогось тут журливо.

Насторожились кущі, тріщать гілки. Іноді коні збочують, і тоді шелестить листя на увесь ліс.

Рудий міліціонер поліз за кисетом, а другою рукою порівняв свого коня з Савчиним.

— Слухай, друже, може не будемо тривожити їх, уладнаємо?

— Це кого? Солончан?

— Авжеж!

Савко сказав:

— Наказ єсть з уїзду. Ніззя.

— Ага . . . Ну, то інше діло.

А потім погладив корявою рукою коростяву шию свого коня.

— Сlish, Савко! Кажуть по газетах — румунський король селянам слабоду проголосив?

— А тобі що з того?

— Та як же: все-таки слабода . . .

Савко скрушно похитав головою:

— Мало тобі слабоди! . . . Під ким ти сидиш: під королем, чи ні? Ну?

— Звісно, що ні.

— Ото ж бо й є. Бандисти ви гарні, як на вас подивишся.

Останні четверо міліціонерів пахтіли цигарками і мовчки оглядали гущавину. Сизий дим махорки хмаркою стояв над отрядом, а потім струмками розходився за вітами, за зеленню.

. . . Під'їжджали до Солонського Яру.

Доріжка веде прямо в село, а треба заїхати з іншого боку.

Пустили коні в гущавину й зашумів, затріщав ліс.

Загінчани потикали обличчя в арчики, а коні легко хропли й уперто продирались до ріжі.

Сонце давно вже гримало над лісом, але тут його не було.

Тут ніколи не було сонця й завжди стояла тінь.

. . . Порішили: коли виїдуть на ріжу, гайда на Голохвацький край (це квартал у Солонським Яру). Ївентівки приготувати, але без наказу голови не стріляти.

Іще продирались, і нарешті крізь гущавину прорізалися стьожки світла.

Нарешті загін вискочив на ріжу.

. . . Загавкали собаки. По ярку забігали постаті.

— Стій! Куди біжиш? Стій!

Голоси загінчан метушились у зелені і з усіх кінців одкликались луни.

Савко скрикнув:

— Стріляй у повітря!

Бухнувся випал над Солонським Яром, і раптом село стало мертве.

Підїхали до голохвацьких будівель.

— Дома хазяї?

Виходили баби, перелякано дивилися на загінчан, але впізнавши млинківських хлопців, сплескували руками.

— А, щоб вам ні дна, ні покришки. Як же ви налякали. А ми подумали — і справді комунія наскочила.

Савко суворо подивився й спитав:

— Де ваш председатель?

— Який председатель?

— Та староста ж!

— Так би ви й казали... Марфо! Ану-бо, поклич голову.

Незабаром прийшов і голова.

До нього:

— Де твої голохвастівці? З уїзду прийшов наказ заарештувати їх.

Усміхається:

— Де ж я їх візьму... Господи! Ліси ж такі, слава тобі, Миколає угоднику, не маленькі — є де сховатися.

А потім заморгав підсліпуватим оком:

— Пожди, Савко, я, мабуть, піду дістану чогось. Як же так: гості приїхали, треба ж таки підправитись.

Савко рішуче одрізав:

— Нікоторого гвоздя! Спольняй, що требують.

Рудий міліціонер досадливо почухав потилицю:

— Слиш, Савко, а могорич не помішав би, їй Богу!

Але млинківський голова нічого не слухав. Наказав своїм хлопцям вибирати з голохвастівських

скринь шмаття, а „старості“ наказав негайно подати підводу.

Зарепетували, заскиглили баби; заметушився „староста“.

Зашумів Солонський Яр.

У кожній хаті розчинено скриню й повибирано з неї одіж на підводу. А від'їжджаючи, Савко пообіцяв ще й спалити все голохвастівське кубло, коли острожники не являться доброхітно в Млиники.

Скоро загін із підводою зник у лісі, і до хатів посунулися чоловічі постаті. І довго чути було грізний гомін у Солонському Яру.



III.

У Млинках гомонів базар. Декілька осілих тутешніх циганчат сіпали коні за хвости й вигукували, як і двісті літ тому.

Бігали, лопотіли перекупки.

А біля блискучих гір горщиків стояли поважні ганчарі Полтавщини.

Савко й рудий міліціонер носили по базару шмаття, що забрали в Солонському Яру, і викрикували:

— Люди добрі, пізнавайте своє добро!

Підходили, лапали одіж, хитали головами, але ніхто не ризикнув пізнати своє.



В натовп падало біле сонце й пахло сливами й яблуками. Пахло ще кінським потом, і мукали покірні корови.

... До Савка підійшов низенький чоловік в обідраній свитині. Обличчя йому стягнуло зморшками, і здавалося, що він плаче.

Полапав зелену хустку, погладив її ніжно й ледве чутно промовив:

— Конешно, Дуньчина... Дуньки моєї...

Але раптом зник кудись: впірнув у натовп. Тільки біля „потребілки“ він підійшов знову до Савка й тоненько, ніби горох розсипав, запитав:

— А що, Савко, чи не чути, довго ще війна буде?
А потім ще раз полапав зелену хустку й відхнув про себе:

— Конешно, Дуньчина . . .

. . . Мекають вівці. Через базар пройшла отара, і пил сховав сонце. Десь викрикують щітинники й біжить гул за вигін, де стоять забиті панські будівлі.

— Люди добрі, пізнавайте своє добро.

. . . Але не бачить Савко, що за ним стежать солончани; злосливо, лукаво дивляться на нього. А коли повертається до них, вони показують йому спину, а по спині бісового батька пізнавш.

Рудий міліціонер виблискує червоним носом, і від нього далеко несеться дух самогону.

Іще з годину походили — ніхто не признає . . .

— Що за напасть!

Пішли у волосну раду, зложили солончанське шмаття біля шафи.

. . . В раді повно народу.

Зайшло декілька чоловіків в кімнату голови:

— Не так ви робите, Савко, не слід його виносити на базар.

— Чому це?

Підійшов до Савки Онищенко, з комнезаму, на вухо каже:

— Тут вони.

— Хто це?

— Та солончани ж, голохвастівці.

Вдарив себе Савко по потилиці:

— Так он воно чого ніхто не визнає!

Покликав рудого міліціонера:

— Зараз збери хлопців, треба оточити, голохвастівці тут.

Похитав головою рудий:

— Де там їх тепер найдеш... Давайте, мабуть, удвох.

Ніколи Савкові базікати, схопив ївентівку й побіг.

Ходить повз ганчарів, ніби горщики уважно розглядає; а сам оком уп'явся в натовп.

Грає сонце в горщиках, і весело виблискують гори ганчарського добра.

... А голохвастівці, мабуть, запримітили щось недобре — до коней пішли.

Нарешті Савко побачив їх. Кинувся в натовп.

Але вже було пізно: тільки пил закурив до вітряків, що на полтавський ліс.

— Гей, держи!

Савко націлився й вистрілив.

Галас! Галас! Галас!

Але голохвастівські коні зникли вже за вітряками.

Кинувся Савко до волости, скочив на кобилу, покликав рудого міліціонера й гайда за солончанами.

... Затривожився базар, ганчарі заходились складати горщики на вози, циганчата потягли за хвости коней, посунули люди до дворів.

Тільки щітинники уважно розглядали свій крам у скриньках і ще закликали до себе наляканий нарід.

Десь кричала перекупка:

— Куди ти потягнув, харцизяко! Людоньки добрі, держіть злодія!

IV

... Темна наша батьківщина. Розбіглась по жовтих кварталах чорнозему й зойкає россою по обніжках своїх золотих ланів. Блукає вона за вітряками й ніяк не знайде веселого шляху.

... Болить наше мільйонове серце, і хочемо запалити їй груди своїм сяйвом... Темна наша батьківщина...

... Змилені коні зупинилися на узліссі. Сказав Савко:

— Втекли!

В рудого міліціонера від скаженого бігу ніс був мов та цибуля. Втирав хусткою піт.

— Повернемо, мабуть, додому, чи що?

— Ні! Гайда на Солонський Яр.

— Та чого ж ми поїдемо?

— А того, що треба видивитись, осточортіли вже.

Рудий казав, що небезпечно вдвох у таке кубло теліпатися. Але Савко був упертий.

Поїхали.

За півверстви зупинились, позлазили з коней і з гущавини оглядали Солонський Яр. Савко сподівався, що біля дворів буде метушня, але по вуличках нікого не видно було: і яр, і село — усе ховалося в зеленій тиші.

Так перебули, мабуть, з півгодини. Потім Савко казав переїхати на другий край, що поринув у дубняку, куди не добиралося око.

Коли посідали на коні, в ліс зайшов уже вечір, і знову гостро пахло молодняком. Зірвавсь заяць і залопотів по листях.

(... Темна наша батьківщина, і темні в ній ліси. Тягнуться вони на Полтавщині мовчазно на захід, на південь).

... Казав міліціонер:

— А може б помирилися... Слиш, Савко?

— Ніззя...

— А то, їй Богу, могорич запили б...

Савко гостро дивився в гущавину.

Сонце, мабуть, уплигло за обрій, і в лісі ходив уже важкий присмерк.

Коли знову з'їхали на стежку, що веде на Млинки, Савко раптом схопив рукою ївентівку. Але в цей момент гримнув випал, і далеко пішла грізна луна.

Коні рвонулись і кинулись з лісу.

Засвистів вітер.

Гримнув ще один випал, і зашумів ліс від цокоту копит: за млинчанами летіла погоня з голохвастівців.

Рудий міліціонер зупинив коня:

— Братці, не бийте!

Але Савко розумів, що йому милости не буде. Як божевільний, гнав він свою кобилу на Млинки.

— Цок! Цок! Цок!

Іще далеко позаду солончани, але Савкові треба добігти до вітряків, поки острожники не вискочать із лісу.

— Цок! Цок! Цок!

Свистить вітер у вухах. Гніда кобила запінилась, важко дихає на дерева... (Невже наздоженуть?).

... Свистить вітер.

... Нарешті Савко вискочив у поле.

На заході жевріло (конало) небо. Десь горіли бур'яни під вогнем польового повітря. Поле горіло бур'янами.

Знову гримнув випал — то вискочила на узлісся ватага солончан.

Савчина кобила пролетіла ще декілька кроків і гепнулась на землю.

Захропла.

Савко заліг за кінський тулуб і почав відстрілюватись.

Ватага зупинилася.

Але то був один момент: відразу ж солончани пішли в обхід.

Тоді Савко рачки поліз до Млинків.

Біля вітряків він випустив останню кулю й кинувся до першої хати.

Ускочивши в двір, він заліз під комору. . .

. . . Скоро в дворі були й солончани.

. . . Млинки наче вимерли, тільки собаки завзято гавкали по дворах. Зачувши постріли, млинчани поховались по хатах, не виходили.

Голохвастівці витягли з хати хазяїна:

— Кажи, де він? Ти ж бачив, куди він сховався?

— Та я ж. . . їй Богу. . .

Свиснув чмілем у повітрі нагай.

Хазяїн заплакав і вказав на комору.

Заревли солончани, оточили будівлю.

— Гей, ти! Чого перелякався — вилазь!

І наставили під комору одрізи.

. . . Савко мовчки виліз, подивився навкруги себе й похилив голову.

Зловтішними вогняницями горіли в голохвастівців очі.

Підійшли до Савка, мовчки роздягли його й голого повели в поле.

Ішов по дорозі Савко й тупо дивився на полтавський ліс.

. . . Млинки мовчали.

. . . За вітряками голохвастівці зупинились:

— Хлопці! В кого гостріший ніж? Виймай!

... А потім двоє одійшли в бік, підійшли до хати й пустили два червоні півні.

... На далеких гонах горіли вогнем сухого повітря запашні бур'яни.

Піднявся вітер. Зашуміли Млинки. Забили в розбиті дзвони. Загаласували вулиці.

— Рятуйте! Рятуйте!

... А глибокої ночі із злизаного пожаром краю посунулись натовпи людей до голохвастівців.

... Тієї ж ночі величезна заграва пожежі стояла над Солонським Яром.

І знову на далеких гонах горіли вогнем сухого повітря запашні бур'яни, і гостро пахло дубовим молодняком.





Передплачуйте,
читайте,
поширюйте
видання
Українського
Видавництва
„ПРОБОЄМ“

- I. Тижневик: Український націоналістичний часопис „Наступ“. Річна передплата 7.— RM.
- II. Двотижневик: Самоосвітня Бібліотека: Самоучник німецької мови — Софії Будко. Передплата на 10 зшитків 4.— RM.
- III. Місячник: Український журнал культури „Пробоем“. Передплата річно 6.— RM.
- IV. Квартальник: Книгозбірня „Пробоем“. Передплата 5.— MR.
- V. Виховна бібліотека.
- VI. Випуски: різні листівки, гасла, тощо.

Точніші інформації на стор. „Наступу“ й „Пробоем“.
Замовлення слати на адресу:

„PROBOJEM“, Praha XIV.-65, p. schr. 3.